

Druga misel uhaja k ustavnim spremembam. Kratka je in preprosta: potem ko si Slovenci predpišemo sami, kako bomo bivali v svojem domu, se dogovorimo o skupnih zadevah, ki naj bi jih urejali skupaj z drugimi narodi v skupni državi. Ta vrstni red stvari pa terja svojo naravno logiko tudi ustavnih poti. Namreč: uzakonimo vendar to, kar je in česar del smo, različnost. Potrdimo življenje – različnost – v ustavi, naši, slovenski in potem uzakonimo še tisto, kar je skupno vsem, da bi ravnali ne le po pametni ustavi, a tudi po naravi življenja. A ta govori, hoteli ali ne, v svobodnem prevodu reka Carthaginam esse delendam: Slovenci smo za svojo usodo odgovorni sami. Slovensko nestrinjanje (uradno) z ducatom nesprejemljivih ustavnih amandmajev je ponovno obetaven korak v tej smeri; up in strah dežurata ob tem koraku, da ne bi šli jutri dva koraka nazaj.

Slej kot prej pa ostaja temeljno vprašanje, vprašanje svobode in demokracije. Žal prav beseda svoboda tako, kot smo jo slišali na pričetku zborovanja, kot protest zoper odvzem svobode.

Zbor slovenskih kulturnih delavcev – Zveza slovenskih kulturnih delavcev

Dr. Dimitrij
Rupel

Slovenski kulturni delavci – z njimi mislim poleg umetnikov tudi tiste, ki v umetnosti soustvarjajo oz. sodelujejo; z njimi mislim tudi novinarje, učitelje, profesorje, raziskovalce, zdravnike, celotno univerzitetno osebje, intelektualce v industriji in v državni upravi, v t. i. družbenih dejavnostih itn. – slovenski *intelektualci* torej, v slovenski družbi – še manj pa v jugoslovanski – ne uživajo takšnega ugleda in

nimajo takšne možnosti, kot jim pripada glede na čas, v katerem živimo. To je res čas *politične in gospodarske krize*, vendar je predvsem čas epokalnega preobrata iz družbe rokodelstva v družbo *intelektualnih storitev*. Krizno stanje izhaja iz neodločnosti: naše vodilne politične strukture so še vedno v primežu starih pojmovanj in strahov, poleg tega pa so po »definiciji« predstavniki tistih družbenih plasti, ki so epokalno pri izhodu oz. odhodu. Jugoslovanska ekonomska in generalna politika brani položaje nerazvitih, pri tem pa uporablja stare metode in star jezik. Slovenska partijska politika je v tem pogledu naprednejša, vendar vsekakor še vedno ujetnica jugoslovanskih razmer, političnega »realizma«, taktike itd.

V tem kriznem položaju se slovenskim (pa tudi jugoslovanskim) izobražencem godi vse slabše, poleg drugega pa so deležni etiketiranja, razglasajo jih za sovražnike itn. Smo v zadrževanju in zavlavljevanju, ohranjanju starih struktur in tradicionalnih odnosov.

Splošno krizo zaostrejejo nasprotja med republikami/nacijami, med

razvitejšimi in nerazvitimi gospodarstvi, med katolicizmom, islamom in pravoslavljem, med mlado in staro generacijo: marsikje imamo opraviti s pravimi blokadami, kar zadeva razumevanje, upoštevanje drugačnega mnenja itn. Ti spori otežujejo iskanje rešilne alternative, vladajoče koalicije pa takšno iskanje še blokirajo, ker v alternativni ureditvi pričakujejo izgubo svojih monopolnih položajev. Sedanje težave slovenske kulture in slovenskih družbenih dejavnosti vidim v odločitvi teh koalicij, da je mogoče ohranjati monopole in stara razmerja z zatiranjem intelektualne produkcije, z zmanjševanjem njene avtonomije, z blokiranjem ravno tistih sektorjev, ki lahko premagajo krizo. Današnja materialna kriza slovenske kulture je rezultat takšnih protiintelektualnih odločitev, ki so pogubne za vso državo, ob tem pa še posebej za tiste *diferenciacije*, ki so nujne za že omenjeni preobrat v družbo intelektualnih storitev.

Del teh novih – žal, blokiranih – procesov je tudi avtonomizacija tistih jugoslovanskih družbenih subjektov, ki jih imenujemo *narodi* oz. narodnosti. Tako kot nova doba ceni individualne in specifične prispevke posameznikov, daje posebno vrednost prispevkom *narodnih oseb*.

Slovenci smo v krizi dvakrat prizadeti: ker smo blokirani kot narodna oseba in ker težko razvijamo koncept intelektualne družbe, ali, kot je bilo rečeno na zadnji slovenski partijski konferenci, socializma po meri človeka. Vsi vemo in občutimo, kaj to pomeni: pomanjkanje sredstev za raziskovalno delo, za šolstvo, zdravstvo, za kulturo, za knjižnice, za tiskanje knjig, za časopise in revije itd.

Izhod iz krize je negotov. Prvič zato, ker ga nadzorujejo tisti, ki so krizi botrovali. Drugič zato, ker je kriza tako globoka. Aleksander Bajt je v najnovejši *Sodobnosti* napisal, da bi krizo lahko – s primerno politiko – premagali v dvajsetih letih: »Če je to prvino 'sedanjega stanja' sploh mogoče odpraviti (o tem namreč nisem popolnoma prepričan), sta v najugodnejšem primeru dve desetletji najmanj, kar bi bilo potrebno, da se normalizira.« (*Sodobnost* 1988, št. 5, str. 451)

Čez dvajset let bomo tisti, ki smo se tukaj zbrali, bistveno starejši, onemogli ali celo mrtvi. Večina nas ni pripravljenih na izboljšanje čakati dvajset let, ki pomenijo dvajset let hiranja in trpljenja v – tako se je izrazil drugi ekonomist (Ermin Kržičnik v *Naših razgledih* 22. aprila 1988) – dolini smrti.

Kaj lahko storimo, da bi bilo kako drugače, kot napovedujejo bistrovidni ekonomisti? Najprej je treba odločno zavrtni recepte, ki nam jih ponuja Agrokomerckompleks, pri čemer imam v mislih sedanjo zvezno vlado, za katero Bajt pravi, da ob njej velikokladuške menice »povsem zbledijo«. Sem sodijo tudi ustavni amandmaji. Slovenski pisatelji in sociologi so storili korak v – po mojem prepričanju – rešilno smer s tem, da so izdelali teze za novo slovensko ustavo. Problem je seveda v tem, da niti pisatelji niti sociologi sami nimajo dovolj moči, da bi jo branili oz. napisali do konca. Lahko bi rekel, da so avtorji teh tez storili največ, kar je v njihovi moči, da je torej njihova dejavnost že doživela svojo najvišjo točko, kar pomeni, da kliče na pomoč.

Ta zbor – ki se sestaja po mnogih zapletih, ki so dobro znani in sodijo v sestavne elemente naše krize – je pač enkraten zbor, nekakšna javna tribuna, na kateri lahko izpovemo svoje težave in se nagovorimo do mile volje, vendar to seveda ni nikakršna ustanova, ki bi lahko pomagala pri reševanju krize. Je le enkraten dogodek. Predlagam, da postane prava

politična ustanova slovenske inteligence, kot sem to definiriral v začetku. Slovenska družba kljub težavam kaže nekatere spodbudne znake, med katere štejem (poleg Kučanove perestrojke) predvsem akcije slovenske mladinske organizacije, ustanovitev slovenske kmečke zveze in posamezne akcije nekaterih neposlušnih intelektualnih skupin. Slovenija kljub vsemu doživlja avtonomizacijo kulture oz. inteligence. Opraviti moramo z novimi, inventivnimi postopki na področju založništva, samostojnega kulturnega dela, z majhnimi gospodarskimi obrati itd. Zbor slovenskih kulturnih delavcev – bolje *združenje slovenskih kulturnih delavcev* – ima možnost, da zbere in združi omenjene avtonomne napore, ki kažejo v smer preobrata v družbo intelektualnih storitev. Imamo priložnost, da ustanovimo takšno združenje oz. *zvezo društev*, katere kolektivni člani bi bila različna umetniška, akademska, strokovna in druga razumniška društva, ki bi želela sodelovati v tem združenju z namenom, da se skrajša rok prenove, in da oživimo, to se pravi, rešimo to *dolino* pred smrtjo.

Takšno združenje bi bilo po eni strani združenje po zgledu nekaterih drugih novih zvez oz. gibanj v Sloveniji, po drugi strani pa bi bilo produktivno nadaljevanje tistega političnega partnerstva, ki ga je v OF predstavljalo partnerstvo *kulturnih delavcev*, ki so poleg komunistov, kristjanov in sokolov imeli v slovenskem narodnoosvobodilnem gibanju odločilen položaj. Opozorim naj še, da kulturni delavci nikoli niso podpisali *Dolomitske izjave*.

Nova doba zahteva od intelektualcev oz. izobražencev, da nehajo vršiti vlogo zastopnikov in serviserjev drugih slojev in razredov, ampak da se vzpostavijo kot samostojna družbena organizacija, ki predstavlja perspektivni interes slovenskega naroda in ki obeta njegovo modernizacijo – ne več na način industrializacije, ki je prispevala k omrtvičenju naše »doline« – ampak v smeri postindustrijske družbe, ki spoštuje naravo, človeško in narodno osebnost.

Predlagam torej, da se ta zbor prekonstituiraa v združenje slovenskih intelektualcev, ki bo prevzelo »štafeto«, ki jo na koncu svojih moči na to mesto prinašajo slovenski pisatelji, novinarji, ekologi in drugi intelektualci, društva, revije in drugi intelektualni kolektivi, navsezadnje tudi v slovenski politiki in v slovenskem gospodarstvu; ki bo prevzelo štafeto OF in najboljših namenov slovenskega naroda v boju za svobodo in samoohranitev. Ta narod ima premalo moči, da bi se izčrpaval v strankarskih bojih, vendar tudi premalo časa, da bi pasivno opazoval konkurenco med partijo in cerkvijo, med Beogradom in Ljubljano... Mislim, da so slovenski intelektualci poklicani, da postanejo medij (posrednik, kvas, sredina) v pogovorih med sprtimi stranmi, predvsem pa medij za pretok pomembnih informacij med ustanovami, ki zdaj vztrajajo na starih pozicijah v slonokoščenih in ljubosumno zastraženih stolpih politične moči.

Prosim kolege, da me podprejo; kasneje v razpravi pa sem pripravljen – če bi njeni udeleženci izrazili interes za to – razložiti, kako si zamišljam povezavo različnih društev in njeno formalizacijo. Vodstvo tega zbora bi v tem primeru prosil, da uvrsti moj predlog na seznam drugih predlogov oz. sklepov, o katerih naj bi glasovali na koncu.